

Ekumeniskt psalmarbete i frikyrkliga trossamfund

TORGNY ERSÉUS

Inledning

Den följande uppsatsen anknyter till Inger Selanders uppsats i denna volym. Tanken med två artiklar om *Psalmer och Sånger* (PoS) i samma volym är att de ska komplettera varandra. De bör alltså läsas i sammanhang. Huvudperspektivet i denna uppsats är efterdyningar till projektet Sampsalm.¹

Bakgrund

På förvåren 1984 var tiden mogen för en sammanjämkning av innehållet i den helekumeniska psalmboksdelen (nr 1-325), ett arbete som blev accepterat av ledarna för femton samfund vid överläggningar i Älvsjö den 9 maj samma år, ledda av ärkebiskop Bertil Werkström.

Dessförinnan hade 1969 års psalmkommitté och arbetsgruppen Sampsalm länge arbetat var för sig med egna bedömningar, frekvens- och värderingsundersökningar.² Ett av underlagen var ett »Index över den kristna församlingssången i Sverige» sammanställt (1979) ur samfundens psalm- och sångböcker av Inger Selander, adjungerad textexpert i båda kommittéerna.³ Vid genomgång av indexets 3 105 nummer och deras varianter använde Sampsalms ledamöter sina rådgivande samfundskommittéer. Dessutom granskades givetvis också annat som ledamöter och samfund föreslagit. Sampsalm kunde t.ex. följa utvärderingsarbetet i 1969 års psalmkommitté och ta ställning till det.

Men 1969 års psalmkommitté hade sina bindande uppdrag och sina uppgifter. I ett skede ställde då en tillfälligt sammansatt grupp av teologer och kyrkomusiker från Lund med omnejd upp som bedömande rådgivare för Svenska kyrkans representanter i Sampsalm, biskopen Sven Ingebrand och domprosten Bengt Åberg, utsedda av Biskopsmötet.⁴

Sampsalm och samfundstraditioner

Sampsalms urval kom till efter majoritetsbeslut och gjordes, vågar jag säga, med varsamhet och hänsyn, bl.a. till olika samfunds tradition och ställning. En inriktning var att just samfundstraditionerna skulle synas i urvalet, särskilt viktigt för den händelse den gemensamma delen («baspsalmboken») skulle bli använd separat i t.ex. undervisning och på sjukhus. Ett antal klassiska psalmer, de i några samfund högprioriterade och »självskrivna», kunde därför accepteras, trots lågprioritering i ett eller annat samfund. Det gällde medeltida hymner som sv ps 1986 nr 50, »Kom, Skaparande, Herre god», psalmer från reformationstiden som nr 33, »O Jesus Krist, som mänskliga blev», nr 226, »O gränslösa frälsning», av William Booth, Frälsningsarméns grundare, och nr 30, »Gud är trofast! så ljöd sången», av pingstpastorn Allan Törnberg. Vid den slutliga sammanställningen föreslog man från Sampsalm att sånger som nr 235, »Pärleporten» och nr 323, »De kommer från öst och väst», skulle få tas bort, men det satte sig psalmkommitténs ordförande emot. Däremot hyste psalmkommittén tveksamhet bl.a. till två av de sampsalmsbidrag som nu hör till de mest sjungna, nr 89, »Se, jag vill bära ditt budskap, Herre», och nr 217, »Gud, för dig är allting klart». Där det förelåg varianter av samma psalm valdes oftast den som var etablerad inom Svenska kyrkan.

Samfundsegna psalmböcker

Den gemensamma delen blev efterhand en första del i fem nya psalm- och sångböcker.⁵ För detta fortsättningsarbete bildades nya grupper. Till Frikyrkliga psalmkommittén för PoS⁶ följde ledamöter som fått sin bedömningsträning uppövad i Sampsalm och där de säkert ofta tänkt: 'Det vi inte får med i den gemensamma delen, tar vi med i den andra'. Efterhand blev det dock klart för gruppen att majoritetsbeslut skulle utestänga sånger som för några samfund ansågs viktiga och angelägna. I arbetets slutfas avsattes därför efter kvotering ett 70-tal nummer till samfundens fria val. Att flertalet av dessa sånger hämtades ur en äldre och väl insjungen repertoar kan var och en lätt förstå. Man vill gärna hoppas att de kom till glädje och nytta i först och främst de samfund som önskat dem. Vilka psalmer det gällde stannade inom kommittén.⁷

Del 2 av PoS är »frikyrkoegen», vilket dock inte betyder att den enbart inriktats på äldre »frikyrkliga» sånger. 386 av dess 459 nummer, dvs. 84 %, är till någon del av så sent datum att de fortfarande är copyrightskyddade – i text, textbearbetning och musik. De 147 nummer som del 2 av PoS har gemensamma med *Den svenska psalmbokens* del 2 är i huvudsak nyare psalmer, som i en avvägning »kyrkligt – frikyrkligt» inte fick det gehör som behövdes för att få komma med i första delen. Sånger som på liknande sätt förenar PoS, Frälsningsarméns sångbok och Segertoner är i huvudsak andra sånger ur en för dem gemensam tradition. För att om möjligt nå fram till identiska text- och melodiversioner av sådana gemensamma sånger fortsatte samarbetet i det längsta mellan sångbokskommittéerna.

Den beskrivning jag gett understryker två förhållanden, dels att det samlade innehållet i PoS inte kunde och inte heller kan förväntas motsvara alla önskemål och behov i alla församlingar, dels att sångversioner som ändrats i den omfattning att de inte känns helt bekanta kan ha blockerat användningen. Så har t.ex. knappast alla s.k. återrytmiserade koraler ännu allmänt anammats i frikyrkan; istället för att bli sjungna på gammalt känt sätt har de kanske inte blivit sjungna alls. Faktiskt var det Svenska Baptistsamfundet och Örebromissionen som i sin sångbok *Psalmsång* (1966) kom först med att helt satsa på de reviderade melodiformerna.

Nya psalmer, också de med mindre lätta melodier, menar jag har fått ett gott insteg i många församlingar och sjungs gärna. Dit hör texter av alla de stora nutida psalmdiktarna, t.ex. Frostenson, Hallqvist, Hartman, Norberg, Ellingsen och Kaan. Av en växande vana vid ett nytt, fräschare språk och delvis nya ämnesområden kan möjligen sånger från en äldre frikyrko-tradition ha ställts i något slags sångskugga i somliga församlingar. Bra eller mindre bra, det får framtid och erfarenhet utvisa.

Efter 1987

Frikyrkliga psalmskommittén tilläts fortsätta efter 1987, för uppföljning och stimulans. En uppgift blev att genom undersökningen 1992 – 94⁸ få veta hur PoS tagits emot av församlingarna. Resultatet gav kommittén en glädjande antydning: 99 % av de 784 psalmerna/sångerna hade använts någon gång någonstans. Endast åtta nummer var omarkerade, två från del 1 (nr 163, »På lidande byggd är Guds kyrka», och nr 187, »Nu är en dag framliden»,

sex i del 2 (nr 725, »En dalande dag, en flyktig stund, 727, Låt gråten och klagan få stillna, 747, Hur mäktig är den sabbat, 755, Låt rätten flyta fram, 759, Som hjorten trängtar till vattubäckar, och 765, Kristus är sannerligen uppstånden».⁹

Utan invändningar och kritik har PoS inte blivit. Tidningen *Sändaren*, mest spridd inom Svenska Missionskyrkan och Svenska Baptistsamfundet, har förmedlat en och annan synpunkt på att PoS skulle vara föråldrad, inte tillräckligt barninriktad, ha felaktig genderinriktning osv. En ledarskribent hänvisade till en församling som ansåg att inte mer än högst hälften av innehållet var användbart. Men någon stor diskussion har inte förekommit. Har trots invändningarna antal och urval ändå räckt för den mångfald av församlingstyper som PoS skulle betjäna? Min hypotes är att små församlingar skulle använda högst 50-talet olika sånger under ett år, en aktiv församling kanske högst 200, och det antagandet får visst stöd i Inger Selanders enkät,¹⁰ där Immanuelskyrkans församling i Jönköping under ett och ett halvt år sjungit sammanlagt 191 av de 868 numren i PoS med tillägg. En seriös och rimlig undran kan formuleras så: Har aktuella gudstjänstledare hunnit ta sig tid att upptäcka PoS så att de vet vad den förmedlar?

Min erfarenhet och tolkning är:

- att det finns små församlingar som fortfarande sjunger ur en äldre sångbok, kanske främst av ekonomiska skäl
- att det är församlingar i de »äldre» samfundet som mest använder PoS, ofta mycket flitigt
- att det i vissa församlingsskulturer blir vanligare att sånger projiceras på vägg; det har sina upphovsrättsliga problem men tycks på sina håll faktiskt vitalisera själva sjungandet.¹¹

»När vi använder psalmer över huvud taget»¹² antyder att andra sånger fått ersätta traditionell församlingssång, men det säger inget om själva sjungandets plats i gudstjänster. Även före 1980-talet begränsades församlingssången i viss tradition till förmån för inslag av solister, smågrupper och körer. Där den traditionen fortsatt har kanske inte heller PoS fått något större genomslag. Å andra sidan har säkert församlingar på en ort närmat sig varandra tack vare en gemensam sångskatt. Gemensam psalmbok, i regel PoS, har också förenklat situationen för sammanslagna ekumeniska församlingar.

Tillägg 2003

1999 utsåg Sveriges Frikyrkosamråd en psalmgrupp med uppgift att följa psalmutvecklingen. Den startade med att i en »psalmbank» sätta in det man tyckte saknades i PoS. När det stod klart att PoS skulle utges med ny evangeliebok inriktade sig gruppen mer koncentrerat på ett kompletterande tillägg. Gruppen skilde sig från Frikyrkliga psalmkommittén därigenom att den inte var personvald av samfunden utan av frikyrkosamrådets styrelse och att den alltså inte hade ett officiellt mandat att ta fram detta tillägg. Beslutsvägen blev då att gruppen förelade de tidigare nio samfunden (sju året 2003) ett förslag.¹³ Efter remissbehandling och mindre kompletteringar antogs detta material som tillägg till nytgåvan av PoS 2003.¹⁴

Tillägget har några klart synliga källor. Taizésånger var 1987 ännu inte vanliga i friförsamlingarna. Några kändes nu självklara och de för gruppen viktigaste och textligt mest acceptabla valdes. Samma gällde ett antal korta sånger från kommuniteten Iona i Skottland och sånger ur *Psalmer i 90-talet*.¹⁵ Bibelvisor, särskilt s.k. lovsånger (*worship songs* i den engelskspråkiga världen), har sedan 1987 fått både nya uttryck och en vidare spridning i vårt land. PoS 1987 innehöll 16 stycken. En stor fråga var nu i vilken omfattning fler skulle tas med. Den ställdes öppet till »tyckarfolket» på SMK:s och SB:s intranet »Skutan» och det entydiga svaret var: 'Välj några som tecken på att genren är rumsren men bara de ni tror är mest livskraftiga'.

Urvalet i tillägget 2003 innehåller i övrigt sånger från olika länder, spridda genom Kyrkornas världsråd, vidare nyare andlig visa från Finland, sånger ur ungdomskörers repertoar osv. Den textliga och melodiska förnyelsen är tydlig. En och annan ämnesförstärkande sång finns också med, som en om kyrkobyggnaden, nr 800, »Vi tackar dig att tron har funnit tillflykt», samt nr 807, »Ditt uppdrag, Jesus», och nr 808, »Här är jag, Herre», som förnyar avdelningen »Vittnesbörd – tjänst – mission», vidare påsksångerna nr 815, »Jesus har uppstått», och 816, »Kristus lever! Fri och stark vandrar han på vårlig mark». Dessa påskspsalmer är inte låsta till en bestämd dag, säger inte att Kristus uppstod »i dag».

Inför i morgon

Tillägget till PoS 2003 är det enda konkreta exemplet på fortsatt psalmarbete inom »frikyrkorna». Under år 2006 kommer dock Svenska Missionskyrkans och Svenska Baptistsamfundets sångarförbund att föra samtal om psalmen som kommunikation och om betydelsen av psalmförnyelse. Återstår att se vad som kommer ur det.

Det finns många exempel på samfundsöverskridande »samarbete» bland psalmerna i den ekumeniska psalmboksdelen. Jag tar nr 12 som exempel, »Brist ut, min själ, i lovsångs ljud» med text av metodisten Fanny Crosby, översättning av missionsförbundaren Erik Nyström, textbearbetning av dominikansystemen Catharina Broomé och musik av baptistpastorn Robert Lowry. Just nu kan den förena svensk kristenhet.

Kommer morgondagens kristna sång att vara förenande eller skiljande? Förnyelsen tar sig olika uttryck, bevarandekulturer står på vakt. Kulturella och religiösa skillnader i församlingskulturer syns redan, inte bara som små gränser *mellan* samfund utan också *inom* samfund. Detta är kanske inte nytt. Men vad gjorde vårt ekumeniska psalmarbete möjligt på 1980-talet? En omfattande gemensam psalmboksdel eller en för PoS-samfunden helt ny psalmbok, vore de alls möjliga i dag?

Och inför i morgon – har vi psalmer och sånger med sådan substans och slitstyrka att de kan accepteras av kommande generationer? Vi vet inte. Per Olof Nisser uppehåller sig i sin avhandling *Ett samband att beakta* (2005) vid svårigheterna för 1969 års psalmkommitté att hitta angelägna psalmer för vissa viktiga områden, ett problem den för övrigt delat med andra. »Det tar 25 år att bli psalmdiktare» sade Anders Frostenson.¹⁶ Även om det skulle gå fortare, kommer nya upphovsmän ändå alltid och i tid att behöva insikt, träning, erfarenhet och stimulans. Varje tid behöver ju ny psalm. Kan vi göra något gemensamt, en gång till?

Summary

The Swedish Hymnal of 1986 includes both an ecumenical section (hymns 1–325) and a denominational section. This essay describes how the majority of Christian denominations worked together to form the ecumenical section of the hymnal. An inventory of the hymns sung in the various Chris-

tian churches in Sweden recorded 3,105 hymns to choose from. The final selection is based on extensive study and evaluation by the committee appointed for this task.

The various denominations (or groups of denominations) later developed their own additions. This essay focuses on »Hymns and Songs» which was the common project for 9 Christian denominations.

As in the Church of Sweden, development work on new hymns has continued in the various denominations. In connection with the »Hymn and Songs» project, an appendix was published in 2003, which included hymns from the Taizé and Iona traditions, as well as Bible songs and worship service songs.

Perhaps the ecumenical project was just a one-time phenomenon, or is it possible that this sort of project will happen again? New hymns are always in demand but the ecumenical climate and needs of the various denominations vary.

NOTER

1 Författaren var involverad i svenskt psalmarbete från omkring 1969 till 2003, som musikexpert i 1969 års psalmskommitté, medlem av SMF:s sångboks-kommitté och utredningssekreterare i den ekumeniska arbetsgruppen Sampsalm (konstituerad i maj 1978), senare också som ordförande i Frikyrkliga psalmskommittén och i Sveriges Frikyrkosamråds psalmgrupp.

2 Om Sampsalm se *Betänkande av 1969 års psalmskommitté*, Band 1. Psalm-boksrevisionen. Inledande redovisning. Provsamling för advent, jul och dagens tider. Kap. 7, Arbetet med frågan om en gemensam ekumenisk psalmbok, SOU 1981:49 s. 87–92; *Betänkande av 1969 års psalmskommitté*, Band 4. Psalmer från andra sångböcker än Den svenska psalmboken med tillägg. Urval för en gemensam psalmbok, sammanställt av Sampsalm (det då aktuella och av 1969 års psalmskommitté ännu ej genomgångna sampsalmförslaget i text och noter), SOU 1981:52; Erséus, Torgny, »Ekumenisk baspsalmbok», *Svensk Kyrkomusik* 1982 nr 1B, även i *Hymnologi idag*. Nordisk ekumenisk skriftserie 10, Nordiska Ekumeniska Institutet 1983; *Slutbetänkande av 1969 års psalmskommitté*, Volym 2. Den svenska psalmboken. Historik, principer, motiveringar, avsnitt 2.17, Frågan om en ekumenisk psalmbok i historiskt perspektiv, SOU 1985:17, s. 94–100; Erséus, Torgny, »På väg till ekumenisk psalmbok», i *Den svenska psalmboken. Förslag*, 1985, s. 733–752. Om arbetet i Frikyrkliga psalmskommittén och förslaget till samfundsdelen i Nivenius, Olle, *En psalmbok blir till*, 1986, kapitlet »Sampsalm», s. 53–65; Nisser, Per Olof, »En ekumenisk psalmbok» i *Vår nya psalmbok*, 1987 s. 152–165. Temanummer om PoS i *Mixturen* 1994 nr 2 (Frikyrkliga studieförbundet);

Erséus, Torgny, »Bilden av Sampsalm – rätt eller fel?», bilaga till *Protokoll från Koralseminarium vid Musikvetenskapliga institutionen, Lund, 25 oktober 2000*.

Engagerade samfund i Sampsalmprojektet var Adventistsamfundet, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Fribaptistsamfundet, Frälsningsarmén, Helgelseförbundet, Katolska kyrkan i Sverige, Liberala Katolska kyrkan, Metodistkyrkan, Pingströrelsen, Svenska Alliansmissionen, Svenska Baptistsamfundet, Svenska Frälsningsarmén, Svenska kyrkan, Svenska Missionsförbundet och Örebromissionen.

3 Selander, Inger, *Index över den kristna församlingssången i Sverige*, utarb. av Inger Selander, utg. av Sampsalm, 1979.

4 Deras medverkan i arbetet vederlägger en uppfattning som ibland framskymtat – att Sampsalm skulle vara detsamma som »de frikyrkliga».

5 Dessa psalmböcker var *Den svenska psalmboken* 1986 med EFS-tillägg 1986, *Psalmer och Sånger* 1987, *Cecilia* 1987, *Segertoner* 1989 och *Frälsningsarméns sångbok* 1990.

6 PoS-samfunden var Adventistsamfundet, Fribaptistsamfundet, Helgelseförbundet, Metodistkyrkan, Svenska Alliansmissionen, Svenska Baptistsamfundet, Svenska Frälsningsarmén, Svenska Missionsförbundet och Örebromissionen.

7 Ingen tänker väl annat än att en liten handfull »stridssånger» var mest angelägna för Svenska Frälsningsarmén.

8 Se Inger Selanders uppsats i denna volym.

9 Författarens kommentar: Hade undersökningen gjorts också i min egen församling, hade i vare fall den sistnämnda inte varit okryssad, eftersom den hörde till vår påsktradition.

10 Se Inger Selanders uppsats i denna volym.

11 Jag kan i stort dela de slutsatser och värderingar som framkommer i Inger Selanders artikel i denna volym.

12 Citat från Inger Selanders uppsats i denna volym.

13 Efter det att Fribaptistsamfundet, Helgelseförbundet och Örebromissionen gått samman och bildat Evangeliska Frikyrkan.

14 För Verbumutgåvan 2003.

15 Nissers och S-Å. Selanders uppsats i denna volym.

16 Samtal med författaren 1979.